

Fondens begyndelse

Af Peter Wagner

Dansk dendrologisk Forenings daværende kasserer, Jens Asby, foreslog at oprette Fonden for Træer og Miljø på et bestyrelsesmøde i DDF den 8. maj 1972. Begrundelsen var, at DDF ofte blev opfordret til at påtage sig opgaver, foreningen af økonomiske grunde ikke kunne magte. En fond ville sikre såvel økonomi som ekspertise. Foreningens bestyrelse nedsatte et udvalg af medlemmer af foreningen, Jens Asby, Erik Fischer, Johan Lange, Aage Nicolajsen, C. Syrach Larsen og Søren Ødum. Kun en kom udefra: Helga Pedersen.

HELGA PEDERSEN VÆLGES SOM FRONTFIGUR

Det stod fra begyndelsen DDF udvalgets medlemmer klart, at hvis man skulle komme igennem ikke blot centraladministrationen, men også i offentligheden, måtte man have en frontfigur, der var almindelig kendt og respekteret. Erik Fischer havde foreslået højesteretsdommer, tidligere justitsminister Helga Pedersen, og fik arrangeret et møde mellem hende og nogle af udvalgets medlemmer.

Selvom Helga var meget betaget af forhenværende arboretbestyrer dr. Syrach-Larsens måde at fortælle om træerne på, var hun tøvende, næppe af uvilje, og gjorde flere gange gældende, at hun ikke vidste noget om træer. Endelig brast Erik Fischers tålmodighed: ”Jamen Helga, du ved da for fanden hvordan et træ ser ud”. Helga sagde ja, og arbejdet fortsatte med hendes uvurderlige og utrættelige støtte.

Modstående side:

Blobog. Foto: Hans Erik Lund.

Jens kunne lide, at det chartek, Helga opbevarede sagens papirer i, bar påskriften ”Skov-troldene”. Jens fortalte også gerne, hvor let mange af de forberedende møder med miljøministeriet og skatteministeriet (det sidste meget vigtigt på grund af Fondens skattefrihed) gik, fordi Helga var med. Som Jens formulerede det: ”Hvornår opnår man ellers, når man melder sin ankomst i ligningsdirektoratet, at høre svaret: Kontorchefen venter.” Helga Pedersen var meget velforberedt ved møderne. Indvendinger fra embedsmanden afviste hun lynhurtigt med henvisning til de relevante paragraffer og cirkulærer, og sagen ordnedes til Fondens fordel.

NYTTEN OG NØDVENDIGHEDEN AF, AT FONDEN BLEV OPRETTET

Helga var et meget muntert menneske, og hun spøjte meget med Søren Ødum og Jens Asby. Det mest påfaldende var dog den dybe overbevisning om nytten og nødvendigheden af, at Fonden blev oprettet. Jeg mener at huske, at Jens sagde, at grunden til at miljøministeriet var så positiv, var, at man med den (dengang) nye naturfredningslov ikke havde tilstrækkelige muligheder for at gribe ind for at beskytte træer ved veje, i haver eller i alleer; Fonden ville udfylde et tomrum i lovgivningen.

Et af de væsentlige punkter på de forberedende møder var udvælgelsen af de institutioner og organisationer, der skulle være repræsenterede i Fondens øverste myndighed, repræsentantskabet. Det tog tid – ikke fordi der var uenighed, men fordi ikke kun forstlig og gartnerisk ekspertise

måtte sikres, men også æstetiske, byplanmæssige, organisatoriske og administrative interesser tilgodeses.

Da repræsentantskabet mødtes første gang på Christiansborg umiddelbart før det stiftende møde, fortsatte den elskværdige og fortrolige tone fra de forberedende møder.

Under diskussionen om hvem der skulle opstilles som kandidater til forretningsudvalget på det følgende møde, afslog Erik Fischer at deltage, så Søren Ødum foreslog landskabsarkitekt Morten Klint. ”Jeg har svært ved at formulere mig, ved at skrive, og jeg er provokerende”, forvarede han sig. ”Vi løber risikoen”, sagde Helga, og Fonden fik megen glæde af Mortens arbejde i forretningsudvalget til hans alt for tidlige død i 1978. Under gennemgangen af de planlagte taler på stiftelsesmødet påpegede Helga, at Søren indlæg ville blive det faglige tyngdepunkt. Søren svarede, at indlægget ville blive kort, og Helga smilede: Søren måtte have misforstået hende, hun talte om indhold, ikke om længde.

FONDENS OFFICIELLE STIFTELSE DEN 15. NOVEMBER 1974

Fondens officielle stiftelse fandt sted ved et møde på Christiansborg i den gamle landstingssal den 15. november 1974. Folketingets daværende formand Karl Skytte bød velkommen og højesteretssagfører Ib Thyregod ledede forsamlingen. Talerne var dendrolog Søren Ødum, professor T.W. Böcher, overinspektør Erik Fischer, arboretforstander Bent Søegaard, professor Johan Lange, lektor P. Chr. Nielsen, havearkitekt Jørgen Holm og professor Jørn Palle Schmidt.

Forfatteren Ole Vinding, dengang meget kendt for sine radioudsendelser ”Et bymenneske i naturen”, var også på talerstolen. Der blev sagt mange kloge og

velovervejede ord om træer, deres pleje og plads i by, have, land og ikke mindst langs vejene. To bemærkninger står dog særlig klart i min erindring. Erik Fischer pegede ud ad vinduerne op på de grønne trækrøner, der var skamskårne af hensyn til lysmasterne, og spurgte: ”Skal de fældes for at skabe plads til de monopolkapitalistiske privatpansre, folk kører omkring i?” Ole Vinding erklærede. ”Hvorfor stå her og tale for alle de frelste? Jeg skulle tale for motorbøllerne og politikerne.” I dag, 30 år senere, hvor indstillingen til vejtræer og træplantninger i bybilledet er helt forandret, er det ejendommeligt at tænke på, hvor unødvendige, bekostelige og for vejtræernes vedkommende farlige, de dengang blev anset for at være.

HVIS FONDEN SKULLE VIRKE, VAR PENGE NØDVENDIGE

Repræsentantskabet, for hvilket Helga Pedersen var formand, nedsatte forretningsudvalget, som er den daglige ledelse, og i dette fik Jens Asby, Morten Klint, Bent Søegaard, Søren Ødum og fru Eva Trolle sæde. Det altoverskyggende problem var penge. I begyndelsen var det Eva Trolle, der forsøgte at skaffe midler, og selvom det lykkedes at trække midler til, så Fonden efter et halvt års beståen havde kradset 150.000 kroner sammen, gik det trægt, hvad der irriterede Jens Asby umådeligt; Penge skulle der til.

Det mangeårige ivrige medlem af DDF, den elskelige malerinde Ingeborg Frederiksen, oprettede testamente til fordel for Fonden (som bl.a. fik rettighederne til hendes tegninger af de gamle ege).

FONDENS PROFIL

Forretningsudvalget måtte definere, hvilke opgaver Fonden kunne påtage sig og hvilke ikke. I dag ville man formentlig

kalde det at finde Fondens profil. Det var da meget heldigt, at Helga Pedersen forsøgte at deltage i så mange forretningsudvalgsmøder, som det var hende muligt, idet hendes politiske erfaringer var til stor hjælp på dette område.

Ved arbejdet med de første sager vedrørende bevaring af vejtræer, som det var planlagt at fælde ved vejudvidelser, -udretninger eller andet lignende, fik Helga som generelt princip fastlagt, at Fonden ikke skulle gå ind i sager, der var genstand for politisk strid.

Fonden måtte være apolitisk i den forstand, at den ikke kunne opfattes som knyttet til noget parti eller nogen politisk overbevisning, alternativt være modstander af partier eller programmer. Det har sikkert i høj grad befordret Fondens muligheder for at påvirke både embedsmænd og politikere, at forretningsudvalget i denne henseende altid har optrådt med den yderste diskretion.

Under de indledende møder havde man forestillet sig, at Fonden skulle benytte de tilknyttede eksperter som en slags "ambulancetjeneste", når der opstod problemer lokalt i kommuner og amter. Det havde fået stadsgartner Åge Nicolajsen til ved det første repræsentantskabsmøde at advare om, at stadsgartnere og kommuner nødig lod sig noget sige udefra. Fonden kunne støtte stadsgartnerne med gode råd, men lægge det sådan op, at de selv bad om hjælp. Stadsgartnerne sad som lus mellem de to negle økonomi og teknologi. Der kom henvendelser, og Fonden gav råd.

Trods lidt afventende adfærd overfor de kommunale embedsmænd og opretholdt apolitisk holdning, var Fonden ikke tandløs.

Det kom frem ved en henvendelse fra en borger og (i fortrolighed) en embedsmand i en stor provinsby. Den tekniske

afdeling i byen omgikkes med planer om at fælde træerne i en allé. Jens Asby talte med forretningsudvalgets medlemmer, ringede til stadsgartneren i byen og bad ham arrangere et møde med teknisk udvalg. Fonden ville sende højesteretsdommer, fhv. justitsminister Helga Pedersen, professor dr. Helge Vedel, arboretforstander dr. Bent Søegaard og Jens selv.

Stadsgartneren ringede et par timer senere, der var ingen grund til at komme, planerne om fældning var skrinlagt. Hvad der helt nøjagtigt har fremkaldt ændringen ved jeg ikke, men i andre situationer var alene tilstedeværelsen af anden ekspertise end de lokale bureaukrater tilstrækkeligt til at få planer ændret.

SALTFORSØG OG KAMPEN FOR VEJTRÆERNE

To store opgaver tog forretningsudvalget initiativet til ved de allerførste møder. Det ene var problemet med anvendelse af salt til vinterførebekæmpelse, det andet var vejtræerne, der i vid udstrækning var fjernet fra landevejene, fordi det, som Jens Asby sagde, "jo var kendt, at de sprang ud på vejen foran bilerne".

Brugen af salt og virkningerne heraf forsøgte Fonden at få klarlagt ved at overtale Ministeriet for offentlige Arbejder til at støtte en undersøgelse af saltets virkning på træer. Projektet fik en lang og indviklet historie, hvori Vejdirektoratet, ministeriet, flere afdelinger på Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole og Fonden tog del i forskellige kombinationer.

Da Fonden som gave modtog Møllehøjgård fra ingeniør Aage Kann-Rasmussen og frue i 1979, var den i stand til at stille forsøgsarealer til disposition, og saltundersøgelserne sluttedes for Fondens vedkommende med Jens Dragsteds disputats i 1988. Det havde taget mange år og

lejlighedsvis set ud til, at projektet ikke kunne gennemføres, men nu stod Fonden som udgiver af en videnskabelig publikation med praktisk formål.

I forordet til afhandlingen skrev Dragsted: ”Fonden for Træer og Miljø har set det som et vigtigt mål at fremskaffe oplysninger om træers levevilkår i menneskelige omgivelser, og arbejdet for at disse forhold forbedres, til gavn for træerne og de mennesker, der skal have glæde af at leve sammen med sunde og frodige træer. I den anledning har Fonden bedt mig undersøge virkningen af, at træer belastes med salt...”

Jens Asby var som formand for forretningsudvalget ikke sjældent irriteret over, at Fonden ved omtale af dens projekter enten ikke blev nævnt eller blev omtalt på en alt for beskeden plads. Vi diskuterede det engang efter en træplantning, hvor en borgmester kom på forsiden af lokalpressen plantende et træ. I billedteksten nævntes Fonden til allersidst. Jeg forsøgte at overbevise Jens om, at det var den pris, Fonden måtte betale for at få træerne plantet og plejet. Borgmestrene og formænd for tekniske udvalg i kommunerne havde på få år fundet ud af, at det gav stemmer at komme i avisen med en skovl i hånden og rumpen i vejret, men så skulle de, og ikke Fonden, have æren. Asby knurrede.

GRØNNE PLANER FOR KOMMUNER OG BYER

Det andet store problem, træerne som landskabelement langs veje og i byer, blev behandlet i forretningsudvalget og i samtaler mellem Jens Asby og landskabarkitekt Ib Møller fra begyndelsen af 1975. I løbet af nogle måneder enedes man om som eksempler til efterfølgelse at udarbejde grønne planer for tre byer: Helsingør, Bramming og Ringe. De tre kommuner bevilgede midler hertil, ligesom Byplanlaboratoriet.

Derudover bidrog Fonden og Selskabet for Bygnings- og Landskabskultur. Der blev afholdt borgermøder i de tre byer og arkitektfirmaet Møller og Wichmann udarbejdede planerne. Undervejs opstod naturligvis nogle vanskeligheder, som dog alle blev klaret.

En af dem var, at Jens Asby ikke fandt, at Fondens indsats blev nævnt på passende måde, et problem, der blev løst ved en enkelt samtale. ”Grønne Planer” udkom i Byplanlaboratoriets skriftserie januar/februar 1976. Medens arbejdet stod på, kom det frem, at borgergrupper andre steder arbejdede på lignende projekter, f.eks. i Nakskov; senere kom andre byer til f.eks. Hjørring. At både Fonden og Byplanlaboratoriet havde glæde af initiativet ses let i dag, hvor de aller fleste kommuner har planer for udvikling og vedligehold af grønne områder.

ØSTER MØLLE I DRONNINGLUND

Et stort projekt i Fondens første år var Øster Mølle i Dronninglund. Fondens fundats var blevet trykt i Dronninglund på Jens Christensens trykkeri. Jens Christensen var formand for Dronninglund borgerforenings skovudvalg og spurgte derfor, om denne forening kunne få gode råd om beplantning i foreningens skov. Jens Asby forelagde dette for forretningsudvalget og kobledede det med en forespørgsel om, hvorvidt Arboretet var interesseret i at afprøve træer i området. Bent Søegaard inspicerede skoven og fandt det uegnet, og interessen samledes derfor om Østermølle, der også tilhørte borgerforeningen. Denne ejendom havde den fornødne størrelse og var bedre egnet.

Fonden bad hortonom Tove Christensen udarbejde planer for Øster Mølle, herunder reetablering af søen og beplantning i

samarbejde med Arboretet. Hensigten var, at borgerforeningens ejendom skulle tjene til såvel forsøgsområde for træer som til rekreation for borgerne.

Da man regnede med, at både arts- og individantallet i flora og fauna ville øges ved ændringen, måtte området fredes. Derfor skulle der ved udformningen af beplantningerne og retableringen af søen tages hensyn til begge formål. Projektet var særdeles bekosteligt – navnlig for en ikke velhavende kommune som Dronninglund, men alligevel var kommunalbestyrelsen ikke påholdende. Den vidste godt, at man måtte betale for kvalitet og gjorde det, hvis man var sikker på at få det rigtige for pengene. Samarbejdet med borgmester Christian Hansen og hans efterfølger Jørgen B. Holst forløb som hyggelige samtaler mellem gamle venner. Man stolede på hinanden.

RESTAURERING AF ALLÉER

Samtidig med arbejdet med Øster Mølle blev Fonden bedt om at medvirke ved restaureringen af alléerne i Dronninglunds have. Slotsgartner Wisti Raae, der havde reddet lindene ved Frederiksborg, stod for beskæringen af alléerne, og landskabsarkitekt Bente Hammer undersøgte havens historie og kunne forklare alléernes forløb og andre i dag til dels uforståelige elementer i haven som rester af den park, Lauritz de Thurah havde tegnet for A.G. Moltke.

UDDELING AF DEN GRØNNE PRIS

I maj 1975 foreslog Jens Asby uddeling af en ”træets hæderspris”. Det gik forretningsudvalget ind for, og Ny Carlsbergfondet bevilgede krukke af Bo Kristiansen som synlige tegn til modtagerne af prisen, der kom til at hedde ”Den grønne Pris”.

Vränge bøge. Buresø. Foto: Hans Erik Lund.

Den uddeltes første gang 1976 til Hakon Stephensen som anerkendelse af hans arbejde for Vestskoven.

FONDEN FÅR SEKRETARIAT

Efterhånden som Fonden blev bedre kendt og flere henvendte sig om rådgivning og økonomisk støtte, fik Fonden sit fra begyndelsen stærkt ønskede sekretariat 1990.

BEGRUNDELSEN FOR OPRETTELSEN AF FONDEN

Ved Fondens stiftelsesmøde 15. november 1974 begrundede Søren Ødum oprettelsen af Fonden: ”Som følge af mangelfuld planlægning og forståelse i forvaltningen er træer blevet ødelagt og forsvundet fra gadebilledet. End ikke i parcelhuskvarterer er der mulighed for at skabe store træer, da grundene er for små. Udkastet til en ny hegnslov vil gøre det lettere at fjerne træer. Parkanlæg ved slotte og herregårde er af økonomiske grunde ved at forsvinde. Dette må bremses eventuelt ved offentlig støtte, og man må opmuntre til at nye arter plantes i offentlige parker og anlæg...”

Når man betragter den udvikling, der siden har fundet sted, hvor vejtræer er plantede, grønne planer og plejeplaner findes i de fleste kommuner og (næsten) alle mener, at der bør være træer, hvor der færdes mennesker, må man erkende, at mange af de forhold, der førte til Fondens oprettelse, er blevet bedre. Det var faktisk en god ide, Jens Asby fik.

EFTERSKRIFT

Da Fonden for træer og miljø blev oprettet i 1972 efter generalforsamlingen i Dansk Dendrologisk Forening, så Danmark ganske anderledes ud. Der var amter, der nu er erstattet af regioner, der var 275 kommuner, nu er der 98, mange af dem havde dengang ikke en professionelt ledet

afdeling, der tog sig af de grønne områder, for slet ikke at tale om grønne planer. Hvor der var en stads- eller kommune-gartner havde denne ikke altid kommunalbestyrelsens øre. Grøn politik var nok noget, enkelte talte om, men ikke noget offentligheden i almindelighed interesserede sig for. Der var dog enkelte steder en vågnende interesse for at forbedre lokalmiljøerne. Der var heller ingen lovgivning, der beskyttede f.eks. haver eller vejtræer.

Fondens sigte: ”gennem oplysning, forskning eller på anden måde at støtte bestræbelser inden for landets grænser på at bevare eller nyskabe træplantninger, enkelttræer og buske, der er værdifulde, miljømæssigt eller i botanisk, kulturhistorisk eller æstetisk henseende,” som det står fundatsens § 2, var meget aktuel.

I begyndelsen af Fondens funktionstid var en stor del af opgaverne rådgivning af kommuner og institutioner. I dag har kommunerne professionelle forvaltninger, der klarer den slags, og rådgivningen er derfor normalt indskrænket til institutioner eller enkeltpersoner. Fonden ledsagede ofte den faglige rådgivning med bidrag til beplantninger. Forskningens fremme skete ved at bidrage til forsøg med salttolerance hos træer, støtte til udgivelse af en bog om vejtræets betydning, og i samarbejde med Dronninglund kommune og arboretet i Hørsholm støtte til forsøgsplantninger, men den del af Fondens virksomhed har ikke været i fokus de seneste år.

Skabelsen af træsamlingen i Gerlev og senere rosensamlingen var en opgave, der i egentlig forstand opfyldte hensigten om nyskabelse af træplantninger og havde også oprindelig et sigte mod undervisning. Grønne planer, som fonden vel ikke initierede, men støttede, findes i stort set alle kommuner, og kommunalbestyrelserne holder i dag selv øje med, at de bliver gennemført.

I fornødne tilfælde skal lokalaviserne nok reagere.

Professionaliseringen af den kommunale grønne pleje har medført, at Fonden ikke længere modtager så mange forespørgsler herfra. Egentlig undervisning f.eks. i beskæring af have- og vejtræer administreres af undervisningsinstitutioner, f.eks. Vilvorde – nu teknisk skole i Roskilde. De vanskelige økonomiske forhold, der for tiden hersker, har også ført til, at Fonden, som mange andre fonde, i dag har langt mindre økonomisk råderum end tidligere. Man kan altså ikke fortsætte med at handle som hidtil.

Forslag: Den ekspertise, der findes blandt repræsentantskabets medlemmer, bør udnyttes bedre. De foreninger og institutioner, der har ret til at udpege medlemmer, bør vælge personer, der har nødvendige kundskaber og også er fortrolige med, hvorledes man samarbejder med offentlige myndigheder, kommuner, ministerier

og styrelser, idet meget, der er forbundet med Fondens virkefelt, i dag er lovreguleret i højere grad end ved fondens grundlæggelse.

I betragtning af de snævrere økonomiske muligheder vil det være hensigtsmæssigt i større omfang end hidtil at samarbejde med andre etablerede foreninger eller institutioner som f.eks. haveselskaberne og havebrugshistorisk selskab (begge er repræsenterede i repræsentantskabet). De, der i dag er engagerede i forskning og forvaltning af grønne områder, eller underviser i aspekter heraf, ved langt bedre end jeg, hvorledes man skal ændre Fondens praksis for at have bedre muligheder for at fremme de hensigter, der blev lagt i Fondens fundats. Jeg kan kun ønske at det må ske, og at det vil være muligt i fremtiden at støtte udviklingen af plantning og pleje af vore skove, parker, haver og fritstående alléer, så landet kan forblive smukt og grønt, trods tiltagende urbanisering.